

Світлана КАШПЕРУК,

кандидат педагогічних наук,
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ТА УЧАСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

У статті розкриваються окремі проблеми залучення та участі перекладача у слідчих (розшукових) діях та надаються рекомендації щодо їх вирішення. Аналіз досліджуваних проблем показує, що перелік осіб, які мають право залучати перекладача для участі у кримінальному провадженні законодавець зазначає звужено. А тому, не слід його тлумачити як вичерпним, а необхідно розуміти ширше. Так само необхідно ширше розуміти осіб, для яких залучається перекладач. У статті також пропонується передбачити механізм залучення та участі перекладача у негласних слідчих (розшукових) діях.

***Ключові слова:** перекладач, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, компетентність, співробітник оперативного підрозділу, оперативний підрозділ.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження є одним із основних завдань кримінального провадження, яке сформульовано у ст. 2 КПК України. Але закріплені права повинні мати ефективні механізми їх охорони. В іншому ж випадку такі права, свободи та законні інтереси можуть бути порушені.

Ст. 29 КПК України передбачає здійснення кримінального провадження державною мовою [1]. Але особливість розслідування кримінальних правопорушень за участю осіб, які не володіють державною мовою, обумовлює необхідність залучення перекладача для участі у кримінальному провадженні. Діяльність, яка здійснюється перекладачем має велике значення, оскільки саме перекладач виступає гарантом реалізації принципу мови кримінального провадження.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 КПК України особам, що беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право робити заяви, давати показання, заявляти клопотання, знайомитися з усіма

матеріалами справи, виступати в суді рідною мовою і користуватися послугами перекладача. Відповідно до ч. 3 ст. 29 КПК України слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Загальні правила участі перекладача визначені у ст. 68 КПК України [1].

Проте, норми цих статей КПК України не передбачають залучення перекладача безпосередньо для службових осіб, які проводять слідчі (розшукові) дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблемам участі перекладача у кримінальному провадженні та його процесуальному статусу приділяли увагу М. А. Джафаркулієв, О. В. Бабаєва, Л. А. Костіна, Т. М. Кузик, О. П. Кучинська, М. І. Леоненко, В. Т. Маляренко, Б. В. Романюк, А. З. Сорока М. Г. Щербаковський та багато інших вітчизняних та зарубіжних науковців.

Проте, у їх дослідженнях мало зверталася увага на залучення перекладача для службових осіб та органів, які здійснюють кримінальне провадження чи проводять окремі слідчі (розшукові) дії.

Метою статті є з'ясування окремих проблем можливості залучення перекладача для тих учасників кримінального провадження, які наділені певними повноваженнями щодо його здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження. З аналізу змісту ч. 3 ст. 29 КПК України чітко вбачається, що забезпечують учасників кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, послугами перекладача слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий.

У більшості випадках науковцями відводиться перекладачу другорядна або допоміжна роль, але специфіка його участі у кримінальному судочинстві

полягає в тому, що він у певній мірі забезпечує весь комплекс функцій органів, що здійснюють провадження по справі, та інших учасників [Кузик, 342]. У такому разі постає питання «Хто має повноваження щодо залучення перекладача та чи є перелік осіб, зазначених у ч. 3 ст. 29 КПК України вичерпним?». Отже, ч. 3 ст. 29 КПК України покладає обов'язок щодо забезпечення послуг перекладача на:

слідчого суддю;

суд;

прокурора;

слідчого.

На нашу думку, цей перелік слід розуміти дещо ширше. Впливає це перш за все з аналізу повноважень оперативних підрозділів, зазначених у ст. 41 КПК України, що дає підстави стверджувати, що у цьому переліку мають бути зазначені і співробітники оперативних підрозділів. Адже, під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого [1]. Окрім того, ширший перелік цих осіб, зазначений у ч. 1 ст. 29 КПК України, в якій закріплено: «Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою».

Ще одну прогалину у КПК України залишає законодавець через відсутність чіткого поняття перекладача. Багато наукових праць присвячені дослідженню цього питання.

Як вважає Т. М. Кузик, перекладач – це незацікавлений у результатах справи повнолітній учасник кримінального провадження, який сертифікований Міністерством юстиції України на здійснення перекладу з конкретної мови на мову судочинства та наділяється для цього процесуальними правами та обов'язками [2, с. 345].

На думку О. П. Кучинської, перекладачем у кримінальному провадженні є особа, яка вільно володіє державною мовою, технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми особами, а також вільно володіє мовою учасника

процесу, який потребує перекладу на мову, якою він володіє, та щодо якого винесено постанову (ухвалу) уповноваженими на те особами (органами) [3, с. 139]. У наведеному визначенні виділяється як мінімум три навички перекладача, що на нашу думку, є дуже слушним:

володіння державною мовою;

володіння мовою учасника процесу;

володіння технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми особами.

Отже, постає питання у тому, для яких осіб необхідні послуги перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми особами, якщо учасником кримінального провадження є німа особа, яка чує та розуміє державну мову? У такому випадку, звичайно, перш за все потреба у послугах перекладача виникає у службових осіб та органів, які здійснюють кримінальне провадження. А тому, забезпечення у разі необхідності послуг перекладача можуть потребувати не лише учасники кримінального провадження, але й суддя, слідчий суддя, суд.

Що ж до учасників кримінального провадження зі сторони обвинувачення, які потребують послуг перекладача, то тут доволі часто така необхідність виникає у співробітників оперативних підрозділів в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, наприклад, в ході здійснення аудіо контролю за особою, яка спілкується іноземною мовою.

Загальні правила участі перекладача у кримінальному провадженні визначені у ст. 68 КПК України. Так само, як і ч. 4 ст. 68 КПК України визначає лише загальні правила залучення перекладача до процесуальної дії. Зокрема, зазначено, що перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки.

Але, як зазначає О. П. Кучинська в Україні не передбачено ні методик, ні процедури з'ясування питання щодо компетентності перекладача. І як це пересвідчення здійснити практично, не закріпив жодний закон. Тому О. П. Кучинська наголошує про нагальну необхідність на законодавчому рівні вирішити це питання [3, с. 140].

С. П. Щерба визначає, що перекладач відповідно до закону віднесений до тієї ж групи учасників кримінального судочинства, які повинні відповідати вимогам компетентності та незацікавленості у вирішенні кримінальної справи [4, с. 60].

А. З. Сорока вважає, що визначальними у прийнятті рішення про залучення перекладача повинні бути вільне володіння мовою перекладу та наявність диплома (свідоцтва) перекладача [5, с. 240].

Т. М. Кузик формулює вимоги, яким повинен відповідати перекладач для участі у кримінальному судочинстві:

1. У якості перекладача (сурдоперекладача) у кримінальне провадження може бути залучена особа, яка сертифікована Міністерством юстиції України як судовий перекладач з конкретної мови та внесена до Реєстру судових перекладачів. Це є підтвердженням компетентності перекладача.

2. Перекладачем може бути особа, яка не зацікавлена у результатах справи.

3. Перекладачем є особа, яка досягла повноліття [2, с. 345].

На нашу думку, перелік цих вимог можна доповнити, оскільки наявність лише цих вимог все одно не вирішує питання залучення перекладача до негласних слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Залучення перекладача передбачає надання йому доступу до інформації про сам факт проведення негласної слідчої (розшукової) дії та усіх відомостей, які отримуються в результаті проведення такої дії. А доступ до такої інформації може бути надано лише з урахуванням встановлених законодавством України вимог до умов та в межах, що забезпечують

збереження державної таємниці. У разі необхідності дослідження фактів та обставин, відомості про які є державною таємницею, досудове розслідування та судовий розгляд матеріалів кримінального провадження проводяться із дотриманням режиму секретності. Так, наприклад, питання щодо участі спеціаліста у негласних слідчих (розшукових) діях передбачено ст. 262, 266 КПК України та Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. В останній відповідно до п. 4.12 встановлено: «Спеціаліст, який бере участь у дослідженні матеріалів про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії і, таким чином, отримує доступ до державної таємниці (ст. 27 Закону України «Про державну таємницю»), повинен мати допуск до державної таємниці відповідної форми [6]. Зрозуміло, що не кожний спеціаліст, так само як і перекладач, має такий допуск. А тому, наступний пункт цієї ж Інструкції визначає осіб, які можуть бути спеціалістами: «Як спеціаліст може бути запрошений співробітник (працівник) органу, якому слідчим доручено проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що володіє спеціальними знаннями та навиками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації слідчому, прокурору в ході дослідження матеріалів про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії» [7]. Тобто, мається на увазі уповноважена особа, яка має вже відповідну форму допуску до державної таємниці. Аналогічним шляхом можна вирішувати і питання залучення та участі перекладача до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Але питання постає в наступному: «Чи можливо співробітнику (працівнику) органу, якому слідчим доручено проведення негласної слідчої (розшукової) дії володіти мовами, які зустрічаються не так часто або є складними, наприклад, угорська, арабська, китайська?» Складність

вирішення цього питання полягає ще й тому, що не завжди є можливість знайти особу, яка просто володіє однією з рідкісних чи складних мов, не кажучи вже про особу, яка має відповідний документ, що підтверджує знання цієї мови, а тим більше ще й особу, яка окрім вище перерахованого, має відповідну форму допуску до державної таємниці.

Висновки. Таким чином, для вирішення цієї проблеми, недостатньо створення доступного Реєстру судових перекладачів, як, наприклад, вже створені Реєстри судових експертів чи адвокатів України. У такій ситуації, необхідно враховувати особливості оперативно-розшукової діяльності. Можливість вирішення цієї проблеми полягає не лише у створенні ефективного механізму взаємодії між різними оперативними підрозділами та слідчими. Мається на увазі реалізація можливості повідомлення оперативним підрозділом ініціатора доручення з наданням одночасно пропозицій направлення доручення до іншого більш компетентного в цьому випадку співробітника оперативного підрозділу. Щоправда, у такому випадку втрачається дорогоцінний час. Вирішення цієї проблеми можливе і шляхом формулюванням ще однієї вимоги до перекладача, окрім окреслених вище, а саме наявність допуску до державної таємниці відповідної форми з метою можливості їх залучення до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04. 2012 № 4651-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.
2. Кузик Т. М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45) – С. 341–346.
3. Кучинська О. П. Перекладач в кримінальному процесі України // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 1(17) – С. 139–141.
4. Щерба С. П. Переводчик в российском уголовном процессе: Науч.-прак. пособие. – М., 2005
5. Сорока А. З. Окремі аспекти залучення перекладача до проведення слідчих дій // Право і суспільство. – 2011. – № 6 – С. 237–242.
6. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.

7. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

Кашперук С. Отдельные проблемы привлечения и участия переводчика при проведении следственных (розыскных) действий

В статье раскрываются отдельные проблемы привлечения и участия переводчика в следственных (розыскных) действиях и даются рекомендации по их решению. Анализ исследуемых проблем показывает, что перечень лиц, имеющих право привлекать переводчика для участия в уголовном производстве законодатель отмечает сужено. Поэтому, не следует его толковать как исчерпывающим, а необходимо понимать шире. Так же необходимо шире понимать лиц, для которых привлекается переводчик. В статье также предлагается предусмотреть механизм привлечения и участия переводчика в негласных следственных (розыскных) действиях.

Ключевые слова: переводчик, следователи (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия, компетентность, сотрудник оперативного подразделения, оперативное подразделение.

Kashperuk S. Some problems of attracting and participating an interpreter during investigation (search) actions

The article reveals some problems of attracting and participating an interpreter in investigative (search) actions and gives recommendations on their solution. An analysis of the problems studied shows that the list of persons entitled to engage an interpreter to participate in criminal proceedings is narrowed by the legislator. Therefore, it should not be interpreted as exhaustive, but must be understood more broadly. It is also necessary to understand more widely the persons for whom an interpreter is involved. The article also proposes to provide for a mechanism for attracting and participating an interpreter in secret investigative (search) actions.

Key words: translator, investigators (search) actions, secret investigative (search) actions, competence, employee of the operational unit, operational unit.